

ЯРОСЛАВСЬКА Л.І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Для сучасного вищого навчального закладу проблема подолання педагогічних бар'єрів залишається однією з найактуальніших, оскільки різноманітні труднощі, з якими стикаються студенти і викладачі, негативно впливають на навчальну, викладацьку діяльність, а тому знижують ефективність та успішність навчального процесу. Необхідність якомога швидшого подолання педагогічних бар'єрів зумовила вибір дидактичних умов їх подолання: 1) забезпечення оволодіння суб'єктами навчання інформацією про педагогічні бар'єри та їх подолання у навчальному співробітництві викладачів і студентів; 2) забезпечення набуття суб'єктами навчання практичного досвіду позитивного співробітництва у процесі створення сприятливого емоційно-психологічного клімату на занятті. Проте не менш важливим є з'ясування ефективності реалізації обраних дидактичних умов з метою подолання педагогічних бар'єрів.

Метою статті є висвітлення основних результатів дослідження, спрямованого на виявлення впливу дидактичних умов на успішність подолання педагогічних бар'єрів.

Для проведення експерименту було обрано експериментальну групу, на заняттях з якою реалізовувались вищезазначені дидактичні умови. Необхідно звернути увагу, що у ході дослідження відмовились від традиційних порівнянь з контрольною групою, оскільки під час експерименту дійшли висновку, що роботу з подолання педагогічних бар'єрів необхідно проводити з усіма суб'єктами навчання. Проведемо порівняльну характеристику експериментальної групи на початку і наприкінці експерименту за виділеними критеріями: позитивна мотивація; сформованість системи знань; сформованість системи вмінь; рефлексивна діяльність.

Метою реалізації першої дидактичної умови було формування позитивної мотивації суб'єктів навчання (формування стійкого інтересу до проблеми, позитивно-активного ставлення до процесу подолання педагогічних бар'єрів, творчої власної позиції на заняттях) і системи знань про педагогічні бар'єри та їх подолання у навчальному співробітництві викладачів і студентів.

У ході експериментального дослідження було встановлено, що введення інформації з проблеми дослідження дійсно сприяло формуванню позитивної мотивації суб'єктів навчання, оскільки відбулися позитивні зміни за всіма показниками, про що свідчать дані табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка мотиваційного критерію, %

Критерій	Експериментальна група (213 осіб)
	Рівні

	До експерименту	Після експерименту
<i>I. Інтерес:</i>		
Стійкий	–	23
Відносно стійкий	41,6	62
Ситуативний	45,8	13
Відсутній	12,4	2
<i>II. Ставлення до подолання педагогічних бар'єрів:</i>		
Позитивно-активне	21	42
Позитивно-пасивне	45	53
Нейтральне	26	5
Негативне	8	–
<i>III. Власна позиція:</i>		
Творча	3	36
Частково творча	15	49
Виконавчо-нормативна	50	13
Пасивна	29	2

Нас цікавило й те, наскільки суб'єкти навчання виявляли захоплення у вивченні дисциплін, зміст яких відтворював обрану проблему, оскільки це також було показником сформованого інтересу до проблеми дослідження. Це виявлялося в тому, що вони майже не пропускали занять (лише з поважних причин), постійно цікавилися літературою з обраної проблеми, самостійно готували фрагменти занять, почали віддавати перевагу активній позиції на заняттях, виявляли ініціативу. Так, на підставі проведеного спостереження під час занять можемо зробити висновок, що отримали позитивні зміни в характері діяльності студентів і викладачів експериментальної групи: тих, хто активно та ініціативно вирішували вправи та ситуації, стало більше на 31%; водночас значно менше серед них стало таких, хто був пасивним (з 31% до 7%).

Вважаємо, що отримані результати можна пояснити тим, що в процесі лекційних і семінарських занять з педагогіки та практичних занять з англійської мови перевага віддавалась їх організації у формі діалогу лектора з аудиторією, що відповідало процесу навчального співробітництва і сприяло розвитку активності, ініціативи, творчості суб'єктів навчання, формуванню інтересу до проблеми дослідження. Крім того, на заняттях створювався сприятливий емоційно-психологічний клімат, використовувались елементи гумору, гри, проблемного та диференційованого навчання, застосовувалось широке розмаїття форм і методів, проводились дискусії, диспути, у ході яких студенти і викладачі мали можливість вільно висловлювати власну думку з проблеми.

Іншою метою введення інформації з проблеми дослідження було формування системи знань суб'єктів навчання про педагогічні бар'єри та навчальне співробітництво викладачів і студентів, оскільки знання є передумовою розвитку вмінь. Порівнюючи дані, що були отримані на початку і наприкінці педагогічного експерименту, дійшли висновку, що відбулося зростання обсягу та глибини знань суб'єктів навчання, чому сприяло введення інформації з проблеми дослідження у процесі семінарів для викладачів та лекційних занять з педагогіки для студентів.

У ході дослідження встановлено, що відбулися позитивні зміни щодо дієвості знань. Так, на початку експерименту студенти й викладачі використовували 44,3% засвоєних раніше знань; наприкінці експерименту студенти та викладачі дівіше засвоїли знання – 78,3%. Ми вважаємо, що інтенсивніше засвоєння знань було досягнуто за рахунок того, що при роботі з ними реалізували й другу дидактичну умову, у результаті чого вони оволодівали вміннями запобігати й долати педагогічні бар'єри, що передбачало глибше усвідомлення інформації, її сприйняття, закріплення, застосування на практиці.

Метою реалізації другої дидактичної умови було закріплення отриманих знань, активне їх використання та на цій основі розвиток умінь долати педагогічні бар'єри і запобігати появі нових.

Порівняльна характеристика сформованості вищезазначених умінь на початку і наприкінці експерименту в експериментальній групі наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка розвитку умінь долати педагогічні бар'єри, %

Уміння	Експериментальна група (213 осіб)			
	Рівні			
	До експер.		Після експер.	
	Дост.	Недост.	Дост.	Недост.
Розпізнавати та виявляти педагогічні бар'єри	14,9	85,1	57,9	42,1
Адекватно сприймати педагогічні бар'єри	26,6	73,4	52,0	48,0
Контролювати почуття, поведінку, емоції	17,9	82,1	50,6	49,4
Встановлювати причину існування педагогічних бар'єрів	11,6	88,4	51,7	48,3
Знаходити конструктивні шляхи подолання педагогічних бар'єрів	10,4	89,6	57,0	43,0

Аналізуючи дані табл. 2, дійшли висновку, що маємо позитивні зміни у рівнях сформованості умінь долати педагогічні бар'єри, оскільки в ході експерименту було виявлено їх помітний приріст. Цьому сприяли, насамперед, проведені зі студентами та викладачами дискусії, диспути з проблеми, а також створені та проаналізовані проблемні, виховні ситуації, у ході яких студентами й викладачами обговорювались найактуальніші педагогічні бар'єри, визначались їх причини, шукались шляхи їх подолання. Крім того, з ними організовувалося проведення діалогів проблемного характеру, ситуативних, проблемно-рольових, творчих ігор; виконувались тренінгові вправи тощо, у процесі чого вони набували практичного досвіду подолання педагогічних бар'єрів.

Необхідно зазначити, що проведений експеримент, який передбачав розвиток умінь запобігати педагогічним бар'єрам у процесі реалізації другої дидактичної умови, також дав змогу отримати позитивні зрушення у рівнях їх розвитку. Успішність формування умінь запобігати педагогічним бар'єрам доведено за допомогою анкетування та спостереження, результати якого наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка розвитку вмінь запобігати педагогічним бар'єрам, %

Рівні	Експериментальна група (213 осіб)	
	До експерименту	Після експерименту
Достатній	18,35	54,35
Недостатній	81,65	45,65

Пояснюється це тим, що в процесі семінарських занять з педагогіки та практичних занять з англійської мови з ними проводились дискусії, диспути з проблеми, створювались та аналізувались проблемні, виховні ситуації, проводились діалоги проблемного характеру, ситуативні, проблемно-рольові, творчі ігри; виконувались тренінгові вправи, у процесі яких студенти і викладачі визначали причини педагогічних бар'єрів, шукали шляхи запобігання їм та подолання, тобто набували практичного досвіду.

У ході експериментального дослідження було встановлено, що особливого значення в процесі подолання педагогічних бар'єрів набувають емпатійні та рефлексивні уміння, оскільки високий рівень їх сформованості сприяє не тільки успішному подоланню, а й запобіганню бар'єрам. У процесі дослідження отримали позитивні зміни у розвитку емпатійних та рефлексивних умінь, про що свідчать дані табл. 4–5.

Таблиця 4

Динаміка розвитку емпатійних умінь, %

Рівень	Експериментальна група (213 осіб)		
	До експерименту	Після експерименту	Приріст
Високий	10,4	18,3	+7,9
Нормальний	53,6	79,9	+26,3
Низький	36	1,8	-34,2

Таблиця 5

Динаміка розвитку рефлексивних умінь, %

Рівень	Експериментальна група, (213 осіб)		
	До експерименту	Після експерименту	Приріст
Високий	5,1	13,5	+8,4
Середній	57,6	75,0	+17,4
Низький	37,3	11,5	-25,8

Дані табл. 4 свідчать про те, що експериментальна робота з формування емпатійних умінь зі студентами і викладачами експериментальної групи була ефективною. Цьому сприяло те, що в процесі занять з ними організовували засвоєння правил емпатійного слухання; організовували вивчення “емпатійної пам'ятки”; використовували прийоми тренування емпатійних умінь; організовували виконання вправ на розвиток емпатійних умінь [2]; використовували механізми реалізації емпатійного способу взаємодії педагога на занятті (емоційне зараження, ідентифікація, розуміння, рефлексія, децентрація тощо). У процесі занять студенти здобували теоретичні знання щодо суті емпатії, її позитивної ролі в процесі подолання педагогічних бар'єрів. Крім того, як зазначалось вище, на заняттях створювався сприятливий емоційно-психологічний клімат, який передбачав гуманну

взаємодію суб'єктів навчального процесу, доброзичливе ставлення один до одного, сформованість відносин високої довіри, що в цілому сприяло формуванню емпатійного ставлення до інших.

Було встановлено помітний приріст рівнів сформованості рефлексивних умінь, що пояснюється тим, що при роботі з ними на заняттях у процесі проведення ігор, діалогів використовувались ігрові методи формування рефлексивних умінь та методи спілкування.

Після проведення формувального експерименту відбулися позитивні зміни в рефлексивній діяльності респондентів експериментальної групи. Результати, що відтворюють динаміку самооцінки (рефлексії) та самоконтролю, подано в табл. 6.

Таблиця 6

Динаміка аналітико-рефлексивного критерію, %

Рівень	Експериментальна група (213 осіб)		
	До експерименту	Після експерименту	Приріст
<i>Рефлексія:</i>			
Високий	5,0	19,0	+14
Середній	56,0	70,0	+14
Низький	40,0	11,0	-29
<i>Самоконтроль:</i>			
Високий	7,5	18,5	+11
Середній	56,5	73,5	+15
Низький	36,0	8,0	-28

Аналізуючи дані табл. 6, можна зробити висновок про значні позитивні зміни в експериментальній групі. Вважаємо, що це можна пояснити тим, що на заняттях з ними використовували різні методи навчання рефлексії, практикувалось проведення оцінювання ходу і результатів ігрових дій, що допомагало розвитку особистісної рефлексії суб'єктів навчання тощо. Водночас це пояснюється тим, що студенти набували теоретичних знань про важливість розвитку власної рефлексивної поведінки, самооцінки з метою успішного подолання педагогічних бар'єрів.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що реалізація зазначених дидактичних умов була ефективною, про що свідчать значні позитивні зміни за виділеними критеріями, які відбулись в експериментальній групі.

Література

1. Айсмонтас Б.Б. Педагогическая психология: схемы и тесты / Б.Б. Айсмонтас. – М. : Владопресс, 2002. – 208 с.
2. Кузнецова І.В. Педагогічні умови формування емпатійної культури студентів вищих медичних навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / І.В. Кузнецова. – Х., 2004. – 205 с.
3. Сборник психологических тестов : Часть 1: Пособие / [сост. Е.Е. Миронова]. – Минск, 2005. – 155 с.
4. Шапарь В.Б. Практическая психология. Инструментарий / В.Б. Шапарь, А.В. Тимченко, В.Н. Швыдченко. – Ростов н/Д. : Феникс, 2002. – 688 с.